Vid Snoj

Rim in Troja

Zgodba o Rimu in Troji, ki jo bom pripovedoval oziroma prepripovedoval za drugimi, za celo množico drugih, ni nič več in nič manj kot zgodba. Je zgodovinska zgodba. Vendar ni zgodovinska v tem pomenu, da bi bilo mogoče s pisnimi dokumenti, arheološkimi najdbami in primerjalnojezikoslovnimi rekonstrukcijami dokazati dejanski stik med Rimom in Trojo. Vprašljivo je, ali so Rimljani sploh bili potomci Trojancev ali morda Etruščani, ki so prišli iz Troade ali kake druge pokrajine v Mali Aziji, ki je bila v stiku s Trojo;¹ niti ni povsem jasno, ali so Etruščani sploh prišli od tam. Vsega tega ne vemo in nemara ne bomo nikoli zvedeli.

Zgodba o Rimu in Troji je zgodovinska v nekem drugemu pomenu. To je zgodba, ki je o začetkih Rima nastala v antičnem Rimu, v času zgodovinskega bivanja Rimljanov. Torej rimska zgodba. Mit. Vendar mit z zgodovinsko težo in učinkovanjem. Zgodovinski mit.

Ta mit so v zgodovinskem času o svojem poreklu – in o svoji usodi, kolikor je ta vpisana v poreklo – ustvarili Rimljani, v tkanje vezi med Rimom in Trojo pa so bili od začetka vpleteni Grki. Lahko bi rekli, da ima Grčija pri razmerju med Rimom in Trojo status nepogrešljivega tretjega. Še več: ker je delovala *na samo vzpostavitev povezave med Rimom in Trojo*, ji v razmerju do Rima pravzaprav pripada status drugega. Tretji je v resnici drugi. Ne samo da so Homer in njegovi nasledniki Rimljanom posredovali veliko pripoved o veliki vojni v mitski davnini, mit o Troji, v sklopu tega mita pa tudi mit o Eneju, ubežniku iz Troje, kot ustanovitelju novega kraljestva. Hkrati so Rimljane

¹ V tem oziru je sicer v zadnjem času nemara najzanimivejša knjižica nizozemskega indoevropeista R. S. P. Beekesa *The Origins of Etruscans* iz leta 2003. Beekes interpretira nekatere znane antične pisne vire na podlagi novoodkritega predantičnega jezikovnega gradiva in arheoloških najdb ter Rim povezuje s Trojo prek Etruščanov, ki naj bi se kot ljudstvo maloazijskega porekla priselili na italjski polotok okrog leta 1200 pr. Kr., v času velike krize na celotnem sredozemskem področju.

prisilili, da se, ozirajoč se k Troji, opredelijo do drugega, bližnjega, nevarno bližnjega, kulturno močnega drugega, s katerim so v času svojega zgodovinskega bivanja prišli v stik – do nikogar drugega kot do njih samih, do Grkov. Rimljane so na Trojo napotili Grki: nekdanji mitski zmagovalci nad Trojo, poznejši vojaški poraženci v spopadu z Rimom – in vendarle spet zmagovalci. Zmagovalci na drugem bojnem polju, na področju umetnosti oziroma veščin. *Paideíe* ali omike. Kulture.

Horacij v *Poslanici Avgustu* (2.1.156) pravi: *Graecia capta ferum victorem cepit*, »Grčija je osvojena osvojila divjega zmagovalca«.² Veliki pesnik z začetka cesarskega Rima v tem ubesedenju z besedno igro na *capere*, 'zgrabiti', 'ujeti' oziroma, v prenesenem pomenu, 'osvojiti', zgoščeno zajame razmerje med Grčijo in Rimom. Čeprav je Rim vojaško-politično pokoril Grčijo, ga je ta premagala s svojo omiko: *et artes / intulit agresti Latio*, »in prinesla / umetnosti v kmečki Laciji« (156–57).

Splošno sprejeto je, da je bil odločilnega pomena v tem oziru padec Tarenta, grške kolonije na jugu italijanskega polotoka, leta 272 pr. Kr. Že prej, leta 281, je iz tega mesta v Epir h kralju Piru odpotovalo odposlanstvo in ga prosilo za pomoč proti Rimljanom v upanju, da bo kot drugi Ahil po zgledu prvega izšel iz boja zmagovit³ (po analogiji je Rimljanom v tej konstelaciji pripadlo mesto (drugih) Trojancev). Vendar je Pir dosegel le zmagi, ki sta postali pregovorni – 'Pirovi' – zmagi. »Še ena zmaga kot ta, pa bo po nas,« naj bi dejal in se umaknil iz boja. Tarent je padel v roke Rimljanom, med ujetniki pa je bil verjetno tudi Livij Andronik, mož, ki velja za očeta rimske literature. Pozneje je namreč v tradicionalni italjski saturnijski verz prevedel Homerjevo *Odisejo* ter z dramami, napisanimi po zgledu grške tragedije in nove komedije, v rimske odrske uprizoritve vpeljal zgodbeni zaplet, ki ga te dotlej niso poznale.

Livij Andronik bi bil lahko prvi *Graecus captus*, ki je začel z omiko surovega, robatega, kmečkega zmagovalca. Drugi takšen zmagoslavni premaganeč bi bil lahko Polibij, pisec rimske zgodovine v grščini.

Polibij je v Rim prišel kot eden izmed tisočih grških ujetnikov po bitki pri Pidni leta 168 pr. Kr., v kateri je rimski vojskovodja Emilij Pavel porazil makedonskega kralja Perzeja in s tem Rimu odprl vrata za osvojitev osrednje Grčije. Emilij je od bogatega plena zase zadržal samo Perzejevo knjižnico, prvo iz vrste grških knjižnic, osvojenih v vojni, in Polibija postavil za učitelja svojih sinov. Med njimi je bil tudi Scipion Emilijan, ki se je kot komaj sedemnajstleten mladenič izkazal pod poveljstvom svojega očeta, zavojevalca Makedonije, pri Pidni, pozneje, leta 146 pr. Kr., pa uničil Kartagino in si s tem prislužil vzdevek Afričan Mlajši. Med Scipionom in Polibijem se je spletlo tesno prijateljstvo, in Polibij ga je spremljal tudi na bojnem pohodu nad Kartagino. Nje-

² Rushton Fairclough, *Horace*, 408.

³ Siebler, *Troia*, 38.

gov spomin na Scipiona, ki zre na Kartagino v uri njenega uničenja, je ohranil Apijan: Scipion naj bi ob pogledu na gorečo Kartagino navedel besede iz Homerjeve *Iliade* (6.448 ss.), češ da bo nekoč prišel dan, ko bo sveta Troja propadla, in na Polibijevo vprašanje, na koga meri s temi besedami, odgovoril, da na Rim.⁴ (Rim se v teh Scipionovih besedah, mimogrede rečeno, spet znajde v položaju dediča Troje, čeprav je ta položaj, kot bomo videli, za rimsko navezovanje na Trojo neznaten: položaj dediča, čigar delež ni slava veličastnega preživetja, ampak propad.) Toda kakor koli že, Polibij nemara res najdobesedneje uteleša figuro zmagoslavnega grškega premaganca. Albert Henrichs, sodobni klasični filolog s Harvarda, na katerega se bom v pomembnih točkah navezoval tudi v nadaljevanju svojega prepripovedovanja zgodbe o Rimu in Troji, namreč pravi: »Kot *Graecus captus* v najdobesednejšem pomenu je s svojo grško *paideio* osvojil [*captivated*] Emilija Pavla, zmagovalca nad Pidno, in Scipiona Afričana, zmagovalca nad Kartagino, ter rustikalnost republikanskega Rima, tudi takih, kot je bil Katon, preobrnil v grško kulturo.«⁵

Na katero Grčijo po drugi strani meri Horacij v svoji poslanici Avgustu, ali na južnoitalska mesta Magne Graecie, kot je bil Tarent, rodno mesto Livija Andronika, ali na Makedonijo in osrednjo Grčijo, ni povsem jasno. Verjetneje je, da na Magno Graecio, saj za verzoma, ki sem ju navedel, pozornost z več umetnosti usmeri samo na širjenje grške literature med Rimljani ter omeeni postopno izginjanje saturnijskega verza in helenizacijo rimske literature, predvsem presaditev grške tragedije na rimska tla, ki je povezana prav z Livijevim literarnim delovanjem.

V resnici je izmed grških *artes*, 'umetnosti' ali 'veščin', na Rimljane najmočnejše vplivala literatura. Enij je v prvem rimskem nacionalnem epu *Letopisi* namesto saturnijskega verza, v katerem sta pisala Livij Andronik in Nevij, prvi uporabil in s tem v rimsko literaturo vpeljal heksameter, verz grške epike. Plavtove in Terencijeve komedije niso nič drugega kakor adaptacije grške nove komedije, ki zvečine prikazujejo grške nravi. Prvi rimski zgodoviniopisci, tudi Negrki, kot sta bila Fabij Piktork in Cincij Aliment, so sploh pisali v grščini. In neoteriki so se v svoji ljubezni do učenosti in kratkih pesniških oblik nenehno ozirali k aleksandrijskemu pesništvu: Katul in njegovi sodobniki h Kalimahu, Vergilij k Teokritu.

Kar zadeva rimsko kiparstvo, umetnostnozgodovinska taksonomija ob kategorijah, kot so 'portreti', 'zgodovinski reliefi', 'nagrobni reliefi' in 'sarkofagi', še zdaj uporablja tudi kategorijo 'kopije'.⁶ Pomemben del rimskega kiparstva so bile namreč kopije klasičnih grških kipov iz 5. in 4. stoletja pr. Kr., v katerih se je duhovno, kot v svojih znamenitih *Predavanjih o estetiki* trdi Hegel, najpopolneje v grški umetnosti uravnovesilo s čutnim.⁷ Ko je Johann

4 Navedeno pri Henrichsu, »*Graecia Capta*«, 250.

5 N. d., 253–54.

6 Prim. Gazda, »Roman Sculpture and the Ethos of Emulation«, 121.

7 Prim. Hegel, *Vorlesungen über die Ästhetik II*, 372–73.

Joachim Winckelmann, utemeljitelj umetnostne zgodovine, za merilo lepote postavil grško umetnost in v obeh svojih poglavitnih delih, v *Mislih o posnemanju grških del v slikarstvu in kiparstvu* (1755) in *Zgodovini antične umetnosti* (1764), pisal o tem, da je vsa umetnost po Aleksandru Velikem degenerativna oblika klasične grške umetnosti, seveda ni mogel mimo rimskih kopij, ki so v mnogih primerih edina priča izgubljenih grških izvirnikov. Čeprav je nekatere med temi kopijami prepoznal kot rimske posnetke, je mnoge zmotno imel za grške izvirnike, na primer Belvederskega Apolona, o katerem se je pozneje utrdilo prepričanje, da je rimska stvaritev.

Govornišstvo, izhajajoče od Grkov – če naj na kratko spregovorim še o *artes*, ki jih v modernih časih nimamo za umetnosti, ampak za veščine –, je v 1. stoletju pr. Kr. postalo temeljni sestavni del rimske izobrazbe in potem, v cesarskem Rimu, čedalje močnejše vplivalo tudi na rimsko literaturo. *Retorika za Herenija*, ki jo je med letoma 86 in 82 pr. Kr. napisal neznani pisec, prinaša najstarejšo obravnavo sloga v latinščini. Cicero, največji rimski retor, čigar zapleteni periodni slog velja v skladenjskem, ritmičnem in zvočnem oziru za najvišji zgled klasične latinščine, pa je hkrati postal tudi osrednji rimski promotor grške filozofije. Čeprav se je štel za pripadnika platonske nove Akademije, je bil eklektik, ki ni pripadal nobeni filozofski šoli. V skladu s svojo temeljno retorsko naravnanoostjo, naj se vsako vprašanje preišče z ene in z druge, nasprotni strani, je izbiral in predstavljal nauke različnih filozofskih šol ter pri tem ustvaril latinski filozofski besednjak.

Rim je osvojilo tudi grško zdravilstvo, potem ko so se po punskih vojnah vanj nagnetli grški zdravniki.⁸ Čeprav je, recimo, Katon Starejši pred njimi svaril še bolj kot pred literati, je sam za zdravilna zelišča navajal tako latinska kot grška imena. Tudi v tem je mogoče razbrati namig, da so stare načine zdravljenja v Rimu spodrinili novi grški.

V celoti gledano je mnoge Rimljane od malega oblikovala grška *paideía*, najprej in predvsem seveda tiste iz aristokratskih družin republikanskega Rima. Varuška je bila navadno Grkinja in domači učitelji Grki, zvečine verjetno retorji, ki so se po odloku senata iz leta 161 pr. Kr., da ne smejo živeti v Rimu, vrnili vanj prav v tej novi vlogi. Veliko rimskih družin je bilo dvojezičnih in dopisovanje med izobraženimi Rimljani je potekalo v grščini. Edina skupina, ki se je grška *paideía* ni kaj prida dotaknila, je bila ljudska množica, tista transhistična in transnacionalna človeška »kategorija«, ki se v vseh časih in vseh družbah žene samo za več kruha in iger.

Vsiljuje se vprašanje: ali strahovito močan vpliv grške *paideie* v Rimljanih ni zbudil nobene ambivalence? O njej v Horacijevem paradoksu premaganca, ki je premagal svojega premagalca, ni sledu; Horacij Avgustu kratko malo poroča o omikanju rimske literature pod vplivom grške. Kot da bi se premagalec premagancu vdal brez boja. Pa vendar. »Vendar je ambivalenca

8 Prim. Wedeck, »The Roman Attitude toward Foreign Influence«, 197.

Graecie capte poučna v ozirih, ki precej presegajo odlomek iz Horacija,« pravi Henrichs.⁹ Pa vendar. Spet pravim »pa vendar«, ponavljam in poudarjam »pa vendar«, ker se rimska ambivalenca v razmerju do grštva ne kaže kratko malo v tem, da sta se glede njega že v republikanskem Rimu izoblikovala dva tabora, kot meni imenovani pisec. Ambivalenca se ne izraža v nasprotujočih si stališčih, na eni strani, recimo, v stališču Katona Starejšega, ki je, čeprav je znal grško in poznal grško kulturo, zavračal grštvo v imenu starih rimskih vrednot (in od katerega je baklo antihelenstva v cesarskem Rimu prevzel Juvenal), na drugi strani pa v stališču navdušenih filhelenskih rimskih aristokratov, recimo Scipionov. Ambivalenca je *v sebi podvojen odziv*. Neko delovanje nam ne more do živega, če se ga branimo in ga zavračamo tako, da pri tem ves čas ostaja zunanje. Ambivalenca se pojavi šele s sprejetjem delovanja, ki prihaja nad nas. Šele če se odpremo zanj, postane vpliv, ki, kot opozarja ameriški teoretik literarnega vpliva Harold Bloom, zbuja tesnobo.¹⁰ Postane influenca, ki je ob vsej dobrodejni formativnosti hkrati nekaj bolezenskega, nekaj, kar nas znotraj nas samih vnema za in proti – proti sebi zato, ker nam v globini grozi z izgubo samih sebe. Tedaj se začne boj za izvirnost in prvenstvo.

Sled takšnega boja lahko zaslutimo pri nekem drugem pesniku z začetka cesarskega Rima – pri Vergiliju. V Vergilijevi *Eneidi*, ki, kompozicijsko gledano, v obrnjenem zaporedju združuje Homerjevo *Iliado* in *Odisejo* (prvih šest spevov, ki govorijo o Enejevem begu iz Troje in potovanjih, dokler ne pride v Italijo, ustreza *Odiseji*, drugih šest, ki opisujejo Enejevo vojskovanje v Italiji, *Iliadi*), v tej izredni pesnitvi torej, ki tako rekoč zaobsega Homerja in je na mestu rimskega nacionalnega epa spodrinila Enijeve *Letopise*, je v prerokbi o prihodnji veličini Rima obvladano izražena ambivalenca do grštva. Kot pravi sodobni komentator, gre za »najznamenitejši sklenjen odlomek v vsej *Eneidi*«. ¹¹ To so besede, ki jih Eneju ob njegovem obisku podzemlja v šestem spevu izreče njegov oče Anhiz. Preden jih navedem in pokomentiram, pa naj v svojo pripoved na kratko vpletem še drugo zgodbo, zgodbo o tem, kako so Rimljani izpeljali svoje poreklo iz Troje. Torej zgodbo o poreklu, ki pri Vergiliju rabi kot temeljna opora za boj rimstva z grštvom za izvirnost in prvenstvo.

Kot beremo na začetku *Eneide*, je Enejevo poslanstvo *Romanam condere gentem*, »rimsko ustanoviti ljudstvo« (1.33), in *regna resurgere Troiae*, »spet vzpostaviti Troje kraljestvo« (1.206).¹² Vendar zgodba o trojanskem poreklu Rimljanov ni Vergilijeva iznajdba, ampak je do njega prišla v obliki že izgotovljenega izročila. V njem se je latinski mit o Romulu sprepletel z grškim mitom o Eneju v novo mitsko tvorbo.¹³ V rimski mit o Rimu kot drugi Troji.

9 Henrichs, »*Graecia Capta*«, 255.

10 Prva izmed Bloomovih knjig o literarnem vplivu, *The Anxiety of Influence* (1973), nosi tesnobo v naslovu.

11 Austin, *P. Vergili Maronis Aeneidos liber sextus*, 260.

12 Vezin, *Aeneis*, 36 in 46.

13 Razvoj in zlitje teh dveh mitov povzemam po Brinkmanovi razpravi »The Foundation Legends in Vergil«, 25–33.

Kot je mogoče razbrati iz poznejših piscev, iz Servija in Dionizija iz Halikarnasa, so Rimljani ustanovitev Rima začeli nejasno povezovati z Romulom, nezakonskim sinom boga Marsa, ki ga je dojila volkulja, v 5. stoletju pr. Kr. Nasprotno so jo grški pisci, na primer Agatokles, pripisovali Romosu. V 4. stoletju se je latinski Romul v genealoški liniji pridružil grškemu Romosu kot njegov ded. Toda že stoletje pozneje je Romos iz zgodbe o ustanovitvi Rima izginil. Namesto njega se je v paru z Romulom kot njegov dvojček začel pojavljati Rem. Različica z bratoma dvojčkoma je bila v Rimu zanesljivo sprejeta do leta 296 pr. Kr., ko je bil v bližini Kapitola postavljen znameniti kip doječe volkulje z dvojčkoma. Ustanovitev Rima so začeli postavljati v 8. stoletju pr. Kr. Kanonični datum – 753 pr. Kr. – je nazadnje postavil Varon v 1. stoletju pr. Kr., ko se je mit o Romulu dokončno zlil z mitom o Eneju.

Enej velja v *Iliadi* za drugega največjega trojanskega junaka, prekašal naj bi ga le Hektor. V dvajsetem spevu (302–8) je pomenljivo rečeno, da mu je bilo usojeno pobegniti iz Troje, zato da trojanski rod ne bi propadel. Vendar Homer ne namiguje, da bi Enej zapustil Troado, ampak le, da bodo on oziroma njegovi nasledniki dosegli kraljevsko oblast.

Za Homerjem je Eneja omenjalo več pesnikov. Hkrati je bilo razširjanje mita o njem v grškem svetu povezano z mesti, v katerih je cvetel kult njegove matere, boginje Afrodite; več takšnih mest od Makedonije do Sicilije je trdilo, da je njihov ustanovitelj Enej.

Prvo, čeprav vprašljivo pričevanje, da je Enej potoval na zahod, proti Hesperiji oziroma Italiji, prinaša *Tabula Iliaca*, vrsta marmornih reliefov na Kapitulu. Ti prikazujejo prizore iz mita o njem, o katerih napis pravi, da so povzeti po grškem arhaičnem pesniku Stezihoru. Na drugo pričevanje, da je Enej potoval v Italijo, naletimo pri grškem logografu Helaniku z Lezbosa iz 5. stoletja pr. Kr. Po njegovem naj bi celo ustanovil Rim in ga po eni izmed Trojank imenoval Roma. Nasprotno je Kalias iz Sirakuz, ki je pisal okrog leta 300 pr. Kr., izpustil Eneja in ohranil samo Romo, ki naj bi s kraljem Latinom imela tri sinove, med njimi Romula in Rema. Približno tedaj pa je Timaj iz Tavromenija v zgodbo spet vključil Eneja, ki naj bi ustanovil Lavinij in Rim.

Prav Timaj je med grškimi pisci morda najodgovornejši za to, da so mit o Eneju sprejeli v Rimu. O tem sprejetju v 3. stoletju pričuje rimski zgodovinar Justin. Mitski izročili o Eneju in Romulu sta se začeli mešati. Od Romula do ustanovitve republike leta 509 pr. Kr. se je zvrstilo sedem kraljev, vrzel od padca Troje, ki so ga že grški zgodovinarji datirali od 14. do 12. stoletja, do Romulove ustanovitve Rima pa je izpolnila trojanska dinastija.

Prvi rimski pesnik, ki je zajemal iz obeh mitskih izročil, je Nevij. V ohranjenih fragmentih njegove *Punske vojne*, prvega rimskega nacionalnega epa, Enej skupaj z očetom Anhizom ter s svojo in z njegovo ženo beži iz Troje. Enako kot Nevij je ravnal tudi Enij, ki na začetku *Letopisov* prav tako pripoveduje o Enejevem begu iz Troje in potovanju v Italijo. Pred Vergilijem so iz obeh mitskih izročil izhajali še številni drugi pisci. V Varonovi različici, reci-

mo, Grki dovolijo Eneju pobegniti in vzeti s sabo toliko, kot lahko nese; Enej si naloži očeta, in ko mu dovolijo še drugič, da vzame, kolikor zmore nesti, odnese podobe bogov.

Vergilij je v *Eneidi* uporabil marsikaj od tega, na kar naletimo že pri drugih piscih. Genealoško linijo od Eneja do Romula zarisuje Jupitrova prerokba v prvem spevu *Eneide* (263–77): Enej bo po padcu Troje prišel v Lacij, kjer bo po treh letih vojskovanja ustanovil Lavinij, trideset let pozneje bo njegov sin Askanij (ali Jul) ustanovil kolonijo Alba Longa in čez tristo let njegov potomec Romul Rim. Smisel te mitopoetične genealogije, v katere tkanje se je torej za mnogimi drugimi pisci vključil tudi Vergilij, pa je, da pelje nazaj k trojanskemu poreklu rimstva. K predništvu Eneja, ki ga Vergilij s stalnim pridevkom imenuje *pious Aeneas*, »pobožni Enej«. K njegovi *pietas*. K *pietas*, v kateri je navsezadnje utemeljena tudi *ena in edina izvirna rimska umetnost*, napovedana v Anhizovi prerokbi iz šestega speva.

Pietas je več kot to, kar si navadno predstavljamo s pobožnostjo. Je spoštovanje do bogov in prednikov, iz spoštovanja naložena dolžnost, poslušno izvrševanje dolžnosti. V tem oziru je pomenljiva Vergilijeva konfiguracija prizora bega iz Troje. Enej si na ramena naloži očeta Anhiza, ki vzame penate, ob njem je sin Jul, ki ga prime za roko, *longe*, »daleč zadaj«, pa mu sledi žena Kreuza, ki se na begu navsezadnje sploh zgubi (2.707–38). Julius Caesar Scaliger v svoji vplivni renesančni *Poetiki* komentira: »Kakšna pa je bila ta pobožnost? Očetu je namreč dal prednost pred sinom. [...] Toda Enej, ki je od očeta dobil življenje, očetovo življenje postavi pred življenje sina, kateremu ne dolguje ničesar in mu je dal dovolj.«¹⁴

Vsa pravica do nasledstva po Eneju, vse Enejevo nasledstvo izhaja iz spoštovanja do očetov. Še več, izhaja iz spoštovanja do bogov, ki se pri Eneju samem izkazuje v sledenju njihovi volji. V boju s samim sabo, da bi izpolnil božjo voljo. V tem je Enej v temelju drugačen od homerskih herojev. V kodeks paradigmatičnega homerskega heroja, kot je Ahil, spada slavna smrt na bojišču. Takšne smrti je edino vredno umreti, tudi če je boj izgubljen. Homerski in potem tragiški heroj je v svoji hibridni drznosti *antítheos*, kot je Friedrich Hölderlin označil tako Kreonta kakor Antigono, človek, ki gre proti bogu. Ki prekoračuje svojo mero proti božjemu. Enej pa se ukloni volji bogov, zaradi nje se umakne iz boja, naredi za grškega heroja nekaj nezaslišanega: zbeži iz Troje. In potem, čeprav sam noče nove vojne, sledi tej volji spet v vojno. V vojno za mir, ki bo napočil šele čez stoletja. *Pax Romana. Pax Augusta*.

Prehajam k Anhizovi prerokbi ter s tem k prihodnji in hkrati izvirni, iz trojanskega porekla, iz Enejevega predništva izvirajoči rimski umetnosti.

Po Enejevem prihodu v Italijo in še pred njegovim vstopom v novo vojno, vojno za mir, Anhiz Eneju napove (6.847–53):

¹⁴ Scaliger, *Poetices libri septem*, 92.

excudent alii spirantis mollius aera –
 credo equidem – vivos ducent de marmore voltus;
 orabunt causas melius, caelique meatus
 describent radio et surgentia sidera dicent:
 tu regere imperio populos Romane memento –
 hae tibi erunt artes – pacique imponere morem,
 parcere subiectis et debellare superbos.

Drugi bodo kovali bolj mehko dihajočo bronovino –
 to res verjamem – in iz marmorja vlekli žive obraze;
 bolje zagovarjali bodo zadeve, s palico merilno
 risali nebesne poti in vzhajajoče znanili zvezde:
 ti, Rimljan, pomni, da z oblastjo vladaš ljudstvom –
 tvoje to bodo umetnosti – in zakon miru nalagaš,
 si blag do pokornih in da krotiš uporne.¹⁵

Kdo so *alii*, »drugi«, ki v Anhizovi prerokbi ostajajo neimenovani? Lahko bi bili različna ljudstva starega sveta, ki so gojila naštete umetnosti: kiparstvo, govornišstvo in zvezdoznanstvo. Toda tisto ljudstvo, ki je vzgojilo in pretanilo vse naštete in še številne druge umetnosti oziroma veščine ter jih posredovalo drugim ljudstvom, je v tem videnju eno samo. Množina je varljiva. Drugi so *eni sami, en sam drugi* – Grki. Njim je bil dan prometejski dar z neba. Prvenstvo v vseh teh umetnostih bo tako pod vidikom izvirnosti kakor kakovosti vselej pripadalo Grkom.

Pa vendar – in tu prerokba z *Romane*, z neposredno naslovitvijo na »Rimljana«, preide iz prihodnjika v velelnik in napoved postane naloga –: pa vendar Rimljanom pripada, kot naloga v prihodnosti pripada neka druga izvirna umetnost. Množina – *artes* – je tu spet varljiva. Izvirna rimska umetnost je *ena sama*. Umetnost vladanja. Vladanja, ki bo oziroma bo moralo biti do nekaterih tako, do drugih drugačno: blago do pokornih, do upornih trdo. *Regere imperio* – tako napoveduje in hkrati zapoveduje Anhiz. Usoda rimstva, vpisana v trojansko poreklo, v Enejevo *pietas*, se torej prek umetnosti vladanja izpolnjuje v *imperiumu*, »oblasti«. O tej oblasti je Anhiz v svoji prerokbi že malo prej dejal, da jo bo iz Rima v dežele, ki se razprostirajo v vseh smereh neba, razširil cesar Avgust (6.791–800). Njeno udejanjenje bo prvi svetovni imperij na Zahodu. To bo druga Troja, ki ne bo propadla kakor prva, ampak bo z vojno dosegla mir. Mir človeštva, za katerega je moral nekoč Enej v vojni žrtvovati svoj mir.

Rimska umetnost vladanja je v prerokbi Vergilijevega Anhiza umetnost vzdrževanja miru. Svetovnega miru. Ta umetnost miru, doseženega z vojno, nalaga zakon. Umetnost vladanja pa je ravno v tem, da mir uzakoni, naredi za zakon. Ne le za zakon kot zunanjo pravno instanco, ki ob prekršku grozi s

¹⁵ Vezin, *Aeneis*, 320.

kaznijo, ampak – v zadnji instanci – za *ponotranjeni* zakon, kot v ključni besedni zvezi *pacique inponere morem* sugerira beseda *mos*. Umetnost vladanja je v tem, da mir naredi za navado in še za več kot to: za nprav, *êthos*, kot bi rekli spet kdo drug kakor Grki. Za *êthos* kot kraj človeškega bivanja, kraj sobivanja z drugimi. Umetnost vladanja je navsezadnje umetnost miru, v katerem bodo Rimljanom in vsem drugim ljudstvom, ki jim bodo vladali, cvetele vse druge umetnosti.

Vergilij, »oče Zahoda«, kot ga imenuje Theodor Haecker,¹⁶ je imel mnogo duhovnih otrok – in ne samo na Zahodu v ozkem pomenu. Teh otrok je preveč, da bi jih našteval. Najslavnejši med njimi je gotovo Dante, ki ga je v *Božanski komediji* naredil za svojega vodnika po onstranstvu vse do raja. Dante pa je bil vergilijanec tudi v tem, da je zagovarjal potrebo po svetovnem cesarstvu, ki bo vzpostavilo svetovni mir. V drugi knjigi spisa *O monarhiji*, ki je nastal okrog leta 1310, v času, ko je pisal *Božansko komedijo*, izrecno trdi, da gospodstvo nad svetom pripada Rimu, se pravi svetemu rimskemu cesarstvu, rimskemu cesarstvu »krščanske narodnosti«, dediču antičnega Rima. Krščanskemu cesarju, ne papežu. V dokaz, da je že antični Rim ustvaril svetovno monarhijo kot vladavino miru, navaja prav odlomek iz Anhizove prerokbe, ki znani o rimski umetnosti vladanja (2.6).¹⁷

Na drugem kraju in v drugem času, na Vzhodu (ali na vzhodu Zahoda) v 19. stoletju, med letoma 1885 in 1887, je ruski religiozni mislec, sofilolog Vladimir Solovjov spisal knjigo z naslovom *Zgodovina in prihodnost teokracije*. V njej je zasnoval teokratično utopijo, združitev vseh kristjanov v eni sami Cerkvi pod eno samo oblastjo – v katoliški Cerkvi pod vodstvom papeža oziroma rimskega škofa. V nasprotju s svojimi rojaki središča teokracije ni videl v pravoslavni Moskvi kot drugem oziroma, za Konstantinoplom, tretjem Rimu, ampak v Rimu samem. Iz leta 1887, ko se je lotil prevajanja Vergilijeve *Eneide*,¹⁸ je tudi pismo, v katerem pravi: »Afanasij Afanasijevič in jaz zdaj prevajava *Eneido*. 'Očeta Eneja' imam skupaj z Abrahamom, 'očetom verujočih', za pravega predhodnika krščanstva, ki je (zgodovinsko gledano) le sinteza teh dveh prednikov.«¹⁹

Nekateri drugi pa z vizijo svetovnega miru pred očmi ne govorijo več o Rimu kot središču prihodnje svetovne monarhije, teokracije ali kratko malo imperija. Ne omenjajo več Enejevega imena. Niti Vergilijevega. Immanuel Kant na primer v spisih *Ideja k obči zgodovini s kozmopolitskega gledišča* in *K večnemu miru*, ki sta izšla v letih 1784 in 1795, svoje upe v svetovni mir stavi

16 Prim. Haeckerjevo osrednje kulturnofilozofsko delo *Vergil: Vater des Abendlands* oziroma njegov slovenski prevod iz leta 2000.

17 Blasucci, *Dante Alighieri*, 280–81.

18 O Solovjovovem prevajanju Vergilija in navezovanju nanj v lastnem pisanju primerjaj Matualovo razpravo »Solov'ev's Translation of Virgil's Fourth Eclogue«, 275–86.

19 Za slovenski prevod teh dveh spisov glej Kant, *Zgodovinsko-politični spisi*, 3–19 in 87–131.

na svobodno federacijo narodov.²⁰ Vendar se v teh dveh vrhunskih delih razsvetljske politične filozofije in hkrati filozofije zgodovine, ki se bereta kot *prolegómena* v kozmopolitsko in pacifistično politiko po vojnih katastrofah 20. stoletja, kljub temu zrcali vergilijevski sen.

Sen o svetovnem miru, ki je v zadnji globini sekularizat zlate dobe iz antičnega mita in eshatološkega slavlja miru iz Biblije, se sanja še naprej. Še kar naprej traja. In čedalje bolj nezavedno ga sanja večina. Demokratična večina, seveda, ki sicer v demokraciji uveljavlja pravico močnejšega. Kot da bi postal resničnost v združenih državah Evrope ...

BIBLIOGRAFIJA

- Austin, R. R. *P. Vergili Maronis Aeneidos liber sextus*. Oxford: Oxford University Press, 1977.
- Beekes, R. S. P. *The Origins of Etruscans*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 2003.
- Blasucci, Luigi, izd. *Dante Alighieri: Monarchia*. V: *Tutte le opere*, 247–316. Firenze: Sansoni editore, 1965.
- Bloom, Harold. *Tesnoba vplivanja*. Prevod Igor Bratož. Ljubljana: LUD Literatura, 1999.
- Brinkman, John A. »The Foundation Legends in Vergil.« *The Classical Journal* 54, št. 1 (1958): 25–33.
- Gazda, Elaine K. »Roman Sculpture and the Ethos of Emulation. Reconsidering Repetition.« *Harvard Studies in Classical Philology* 97 (1995): 121–56.
- Haecker, Theodor. *Vergilij, oče zahoda*. Prevod Vinko Ošlak. Ljubljana: Študentska založba, 2000.
- Hegel, G. W. F. *Vorlesungen über die Ästhetik II*. V: *Werke*, 4. izd., ur. Eva Moldenhauer in Karl Markus Michel, 14. zv. Frankfurt ob Majni: Suhrkamp, 1993.
- Henrichs, Albert. »*Graecia Capta*: Roman Views of Greek Culture.« *Harvard Studies in Classical Philology* 97 (1995): 243–61.
- Kant, Immanuel. *Zgodovinsko-politični spisi*. Ur. Rado Riha. Prev. Samo Tomšič et al. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Matual, David. »Solov'ev's Translation of Virgil's Fourth Eclogue. Afterword to The History and Future of Theocracy.« *The Slavic and East European Journal* 26, št. 3 (1982): 275–86.
- Rushton Fairclough, H., izd. *Horace: Satires, Epistles, Ars Poetica*. Loeb Classical Library. London: William Heinemann in Cambridge, MA: Harvard University Press, 1942.
- Scaliger, Julius Caesar. *Poetices libri septem*. Stuttgart–Bad Cannstatt: Frommann–Holtzboog, 1964 (ponatis).
- Siebler, Michael. *Troia. Mythos und Wirklichkeit*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2001.
- Solov'ev, V. S. *Pis'ma*. 1. zv. Bruselj: Izdatel'stvo »Žizn' s Bogom«, 1970.
- Vein, August, prev. *Vergil: Aeneis*. Lat.-nem. izd. Münster: Aschendorff Verlag, 2006.
- Wedeck, Harry E. »The Roman Attitude toward Foreign Influence, Particularly toward the Greek Influence during the Republic.« *The Classical Weekly* 22, št. 25 (1929): 195–98.

20 Za slovenski prevod teh dveh spisov glej Kant, *Zgodovinsko-politični spisi*, 3–19 in 87–131.

ROME AND TROY

Summary

The story of Rome and Troy is a historical myth which developed in ancient Rome. In the search for their origins, the Romans were referred to Troy by a dangerously close Other: by *Graecia capta*, a captive in war yet a conqueror in culture, as she is characterised in Horace's *Letter to Augustus*. Indeed, Rome was captured by the arts and skills of such *Graeci capti* as Livius Andronicus or Polybius. Nevertheless, Horace's paradox of the captive capturing her captor shows no trace of Roman ambivalence to Hellenism, or of struggle for supremacy and originality. It is only in Virgil that the trace of this struggle becomes apparent. The *Aeneid* expresses the ambivalence to Hellenism in Anchises' famous prophecy of Rome's future greatness, a prophecy related to the story of the Romans' Trojan origin, which reached Virgil in the form of a fully developed tradition. This prophecy defines the Greeks as those "Others" who have invented and perfected many arts and skills, while the only original art allotted to Rome, a second Troy, is the art of ruling. This is an art of maintaining world peace, that is, an art capable of enacting peace, of making it an inner law, a custom, a natural disposition. In this respect, Virgil is "the father of the West" (T. Haecker) since it was he who conceived the dream of a world peace, regardless of whether this dream is linked in western history to his name (as by Dante, V. Solov'ev) or not (I. Kant).